

Arkæologiske Undersøgelser i Sukkertoppens Distrikt i Sommeren 1930.

Af Dr. phil. Therkel Mathiassen.

(With »Summary« in English).

I 1929 paabegyndtes en systematisk arkæologisk Undersøgelse af Grønlands eskimoiske Bebyggelse med Udgravning af en stor, gammel Ruinplads paa Øen Inugsuk i Uperniviks Distrikt; en kortfattet Rapport over Resultatet heraf har jeg givet i Geografisk Tidsskrift, Marts—Juni 1930. Det vigtigste Udbytte heraf var, at der blev fundet en gammel Eskimokultur, der er en Fortsættelse af Thule-Kulturen i arktisk Canada, men som desuden har faaet Paavirkning fra den middelalderlige Nordbøkkultur i Sydgrønland og derved er blevet tidsbestemt til 13.—14. Aarhundrede.

I Aar foretoges Undersøgelserne i Sukkertoppens Distrikt, der ligger paa den sydlige Vestkyst, lige Syd for Grænsen mellem den arktiske og den subarktiske Kulturform. Det var især Oplysninger fra to arkæologiske interesserede Mænd, Fiskemester N. L. Nielsen i Sukkertoppen, tidligere i mange Aar Udstedsbestyrer i Kangâmiut, og fhv. Inspektør O. Bendixen, der var afgørende for Valget af dette Arbejdsfelt, idet der her skulde være flere gamle Ruinpladser end noget andet Sted i Sydgrønland.

Oprejsen skete med „Disko“, med Afrejse fra København 14. Juni; som Assistent medfulgte cand. mag. Helge Larsen. Allerede den 25. Juni ankom vi til Sukkertoppen. Hjemrejsen skete med samme Skib, med Afgang fra Sukkertoppen den 23. September og Ankomst til København den 7. Oktober.

Større Udgravninger blev foretaget paa tre forskellige Ruinpladser: Utorqait paa Fastlandet indenfor Kangâmiut, hvor vi boede fra 3.—27. Juli; Igdlutalik ved Foden af Sukkertop-Fjældet lige Nord for Kangâmiut, hvor vi gravede dels paa selve Igdlutalik, dels paa den nærliggende Ūmánat, i Dagene 28. Juli—9. August; og endelig Qeqertarmiut, en Ø i Hamborgersundet lige ud for den nuværende Boplads

Agpamiut, hvor der gravedes fra 11.—24. August og 28. August—18. September. Den øvrige Tid benyttedes til Rekognosceringer for at besøge andre Ruinpladser.

Rekognosceringerne.

Det viste sig snart, at Sukkertoppens Distrikt var saa stort og saa rigt paa Ruiner, at det vilde være uoverkommeligt at gennemgaa hele Distriktet. Bortset fra en Tur ind i Søndre Strømfjord og til Umánaq Syd for Sukkertoppen koncentrerede jeg Arbejdet om Kangâmiut-Eggen, Omraadet mellem Munden af Strømfjorden og Hamborgerlandet. Indenfor dette Omraade, en Kyststrækning, der i lige Linie ikke er 50 km lang, konstateredes Tilstedeværelsen af ikke mindre end 36 Ruinpladser; af disse fik jeg dog kun Tid til at besøge de 22; om de øvrige fik jeg hovedsagelig Oplysninger gennem Grønlænderne. Flere af disse gamle Bopladser har været meget betydelige; saaledes har Utorqait 24 Husruiner, Sarqarmiu har 21, Ingik 13, Tasiusanguaq 10 og Qavdlunâtsiait 8 Ruiner. I Øjeblikket ligger her det store Udsted Kangâmiut (med over 300 Mennesker), den store Boplads Agpamiut og de mindre Bopladser Narssarmiu og Timerdlit; det er saaledes en Egn, der baade i ny og gammel Tid har haft en forholdsvis tæt Befolkning og følgelig har været et godt Fangststed. Det var et af de første Steder, hvor de hollandske Hvalfangere søgte hen, det har fra gammel Tid været kendt som et af Grønlands bedste Sælfangstdistrikter, og indtil de allersidste Aar har Agpamiut været det Sted i Grønland, hvor der fangedes flest Hvidfisk. Nu er Fiske- rigdommen overvældende; i Kangâmiut blev der i Sommer indhandlet omkring ½ Mill. kg Torsk, foruden en Del Helleflynder.

Disse mange Husruiner viste sig at falde i to Hovedtyper: Den første — og ældste — er den, Pastor V. C. Frederiksen i sin Afhandling „Fund af Eskimohuse af Kap York-Typen“¹⁾ for første Gang har gjort opmærksom paa og som Inspektør O. Bendixen i „Grønland“²⁾ har kaldt „den ældste Hustype“. Det er smaa Huse, der er gravet ned i Jorden og har en dybt nedsænket Husgang; Formen er i Reglen rund, men undertiden uregelmæssig kantet, tre- eller firkantet; Væggene er af Sten og Græstørv, og Taget har været af Sten, Træ eller Hvalknogler. Ofte er de sammenbyggede to og to med fælles Husgang. Det er første Gang, at denne Husform er fundet i større Antal i Vestgrønland; i Fjor mente jeg at have set flere af dem i det nordlige Uperniviks Distrikt, og tidligere mener Birket-Smith³⁾

¹⁾ Meddelelser om Grønland. Bind 50.

²⁾ 2. Bind S. 30 og 120.

³⁾ Meddelelser om Grønland. Bd. 53.

at have set enkelte i Julianehaabs Distrikt. Men fra arktisk Amerika er denne Hustype velkendt; det er Thule-Kulturens karakteristiske Hustype, vi her genfinder i Vestgrønland, det saakaldte Hvalknoglehus, hvis Udbredelse og Udvikling jeg tidligere har diskuteret¹). Ruiner af saadanne Huse findes paa følgende Pladser i Distriktet: Utorqait, Sarqarmiut, Ingik, Tasiusanguaq, Qavdlunâtsiait, Igdlutalik og Agpamiut, altsaa paa alle de større Ruinpladser i Distriktet og dernæst paa et Par mindre Pladser.

Den anden Hovedtype er det lange, firkantede Fælleshus, ogsaa med nedsænket Husgang; det er Hvalfangertidens og det 18. Aarhundredes velkendte Hustype, som endnu er i Brug i Angmagssalik, men som i Vestgrønland forlængst er afløst af det lille, firkantede Tørvehus uden nedsænket Husgang, en Type, som nu mere og mere maa vige for de moderne Træhuse, som det rige Fiskeri giver Midler til at bygge. Disse store Huse findes paa alle de store Ruinpladser (undtagen Qavdlunâtsiait) og desuden paa et stort Antal mindre Pladser, oftest med 1—3 Huse; det synes, som om man i Hvalfangertiden har boet mere spredt end tidligere; og efter den danske Kolonisation er man igen flyttet mere sammen. Et bemærkelsesværdigt Forhold er, at hvor de to Hustyper findes paa samme Boplads, ligger de runde Huse næsten altid ovenover de store, firkantede; disse sidste ligger ofte saa lavt, at de er delvis nedbrudte af Havet.

Af endnu nyere Ruinpladser besøgte kun Igdlut, Profeten Habakuks Boplads inde i den skønne Evighedsfjord, der ved sine høje, stejle Sider og mange Bræer hører til Grønlands mest storslaaede; denne Plads var beboet omkring 1800.

Turen ind i Søndre Strømfjord foretoges for at se paa nogle Ruiner, som Grønlænderne mente stammede fra Nordboer. Det var ved et Sted, der hedder Narsaitsiaq, nær Bunden af den 25 Mil lange Fjord; Undersøgelsen gav dog det Resultat, at det var et Par eskimoiske Vinterhuse, tilmed ikke særlig gamle eller beboede ret længe; øjensynlig er det nogle Rensjægere, der har prøvet at overvintre her inde. Den megen Tale om Nordboer i Strømfjorden er saaledes endnu ikke blevet bekræftet ad arkæologisk Vej.

Endelig foretoges en hurtig Motorbaadstur til Ūmánaq Syd for Sukkertoppen, for dog at have set een Ruinplads i Syddistriktet; begge Hustyper genfandtes her.

Udgravningen ved Utorqait.

Som Stedet for vor første større Gravning valgtes Utorqait, den største Ruinplads i Distriktet og den, der havde flest Ruiner af den

¹) Archæology of the Central Eskimos. II. S. 132 ff.

gamle Type. Bopladsen ligger ved Bunden af en lille Vig, i en lun Krog, beskyttet af Fjælde mod Nordenvinden — hvad der iøvrigt gjorde Stedet til et Myggehelve. Op ad en Skraaning ligger her 24 Husruiner i en Højde af indtil 11 m o. H.; af disse hører i hvert Fald de 16 til den runde Type, og flere af dem er Dobbelthuse. Desværre var Bevaringsforholdene ikke gode. Ruinerne er gravet ned i gamle sandede Strandterrasser, og dette har medført, at alle Sager af Træ og Hvalbarde var opløste og Bensagerne ogsaa ofte var stærkt forvitrede; ja i de øverste, mest sandede Ruiner fandtes næsten kun nogle Klumper af Knoglepulver; kun enkelte Steder fandtes der Kulturlag af over $\frac{1}{2}$ m Tykkelse. Ialt udgravede vi ved Utorqait 15 Husruiner, hvoraf de 13 hørte til den runde Type, og desuden ca. 180 Kvadratmeter af fire forskellige Møddinger. Herved fandtes ca. 850 Gldsager. Desuden undersøgtes 6 Grave omkring Bopladsen, hvorved der optoges 7 Kranier og en Del andre Skeletrester.

Udgravningerne ved Igdlutalik og Ûmánat.

Ved Utorqait var Bevaringsforholdene som sagt ikke gode paa Grund af den sandede Jord. Ved Igdlutalik findes 5 Husruiner af den lille, gamle Type, gravet ind i en Moræneskrænt med et Mosedrag foran; jeg haabede, at der her i den fugtige Jord skulde være velbevarede Møddinglag. Gravningen gav dog kun et forholdsvis ringe Udbytte; selve Husene, hvoraf de fire udgravedes, indeholdt næsten intet, og Møddinglagene foran, hvoraf 88 Kvadratmeter undersøgtes, var tynde, daarligt bevarede og fattige; ialt fandtes der her 65 Sager.

Samtidig gravedes der ved det nærliggende Ûmánat, hvor der fandtes et af de store, lange Huse fra Hvalfangertiden med en Mødding med ret velbevarede Sager; den gav et Fund paa ca. 200 Stykker.

Udgravningen paa Qeqertarmiut.

Sommerens sidste og største Gravning foretoges paa Qeqertarmiut, hvor vi paa Rekognosceringsturen fandt tykke Møddinglag med ret velbevarede Sager. Det viste sig nemlig, at paa alle Bopladserne med Ruiner af den ældste Type var Bevaringsforholdene endnu daarligere end ved Utorqait. Intet Sted i hele Distriktet fandt vi permanent frosne Kulturlag; det var jo saadanne, der i Fjor ved Inugsuk havde givet et saa godt Udbytte. Næsten alle de gamle Husruiner var gravet ned i sandede Terrasser eller i stenet Moræne, hvor alle Træsager og endogsaa Knogler var opløst. Ved Qeqertarmiut var Forholdene noget anderledes. Her fandtes en af de store Ruiner fra Hvalfangertiden

og desuden, et Stykke derfra, et Areal, ca. 30×40 m, overgroet med en ualmindelig kraftig Græsvækst, det sikreste Tegn paa, at der er Kulturlag derunder. Dette viste sig at være en Mødding af meget betydelige Dimensioner, over store Arealer omkring $1\frac{1}{2}$ m tyk. Husruiner var der ikke at se; men ovenpaa laa fire ret moderne Teltfundamenter, lave, firkantede Græstørvvælde. Af denne store Mødding udgravedes et Areal paa ca. 260 Kvadratmeter, hvorved fandtes ca.

Fig. 1. Bopladsen Qeqertarmiut, hvor den største Udgravning foretoges. I Baggrunden Hamborger-landets Fjælde. Over Snedriven ses Møddingbrinken.

1600 Genstande. I de nedre Lag her fandtes en Mængde Sager af Træ, ofte velbevarede, og ogsaa nogle Hvalbardsager; desuden var der ogsaa mange Bensager, omend disse ofte var stærkt opløste; Qeqertarmiut viste sig saaledes at være langt den rigeste af de Bopladses, vi undersøgte. Endvidere undersøgtes her 6 Grave, hvorved der optoges 30 Skeletter. Hverken her eller andetsteds i Distriktet fandt jeg dog uforstyrrede Grave med Gravgodset paa Plads; alle Grave synes tidligere at være plyndret for Oldsager, hvad der er meget beklageligt, da Gravgodset er det bedste Middel til at tidsfæste Gravene og derigennem Skeletterne deri.

Endelig foretoges sidst paa Sommeren en lille Gravning paa Ruinpladsen *UKivinquaq* ved Agpamiut, hvor jeg udgravede 20 Kvadratmeter af en Mødding foran en stor, firkantet Husruin; derved

fandtes ca. 125 Genstande. Traditionen siger, at Stedet blev forladt ved, at Beboerne flyttede ind til Profeten Habakuk i Evighedsfjorden (omkring 1790).

Den gamle Kultur i Kangâmiut-Eggen.

Fundene fra de ældre Huse ved Utorqait, Sagerne fra Igdlutalik og Fundene fra de nedre Lag ved Qeqertarmiut synes at tilhøre samme Kulturperiode; det er de samme Typer af Bensager, der gaar igen alle tre Steder; og ved Qeqertarmiut finder vi tillige de tilhørende Sager af Træ og Hvalbarde, hvorved vi faar et fyldigere Billede af Kulturen.

Fig. 2 viser nogle af denne gamle Kulturs vigtigste Typer; det er selvfølgelig kun nogle faa af Oldsagsformerne, der kan afbildes i denne kortfattede, foreløbige Beretning, ligesom de Slutninger, der drages, kun hviler paa en foreløbig Vurdering af Materialet, da et mere indgaaende Studium deraf endnu ikke er foretaget.

1—2 er Harpunspidser af Rentak; 1, der er den almindeligste Type, var ogsaa dominerende i Inugsuk-Fundet, hvorfor jeg har kaldt den for Inugsuk-Typen; 2 er en lidt yngre Form, der hører til de svagt fladtrykte Harpunspidser. 3 er Bagenden af en svær Vaabenspids, antagelig til Fuglespyd, forsynet med en Skruegang for bedre at kunne fastholdes i Skaffet. 4 er en Saarnaal til at lukke Sælens Saar med, og 5 er en Pilespids af Rentak. 6 er en Fiskekrog, dannet af et Sæl-Bækkenben. 7 og 8 er Vidnesbyrd om Hundekørsel, 7 en Stump Slædeskinne og 8 et Skaglespænde. 9 og 10 er Knivskafter, det første med Bladgrube i Siden, det andet i Enden. 11 er det „vingede“ Naalehus af Hvalrostand. 12 og 13 og to Stenredskaber, det første en Skraber, det andet et lille Redskab med Skraaæg, en Sykniv eller lignende. 14 er et smukt lille Skærebrædt af Træ i Form af en Menneskeskikkelse og 15 en Benske. 16 er en Ulohaandtag af den gammeldags Form uden Stilk. 17 er en Stump Klokkemalm, 18 et lille Hængesmykke med Prikornamenter og 19 en af Smykkeprenene med Tværriller paa Hovedet. 20 er en Legetøjslampe med den karakteristiske Vægeliste, som næsten alle gamle grønlandske Lamper har. 21 er et Kantbeslag af Ben til et Træfad, 22 en Trædukke med Haartop og trekantet Forklæde (natit) og 23 en Sælnogle med Huller, benyttet som Ajagaq-Spil. Endelig er 24 en tvehaandet Skraber, lavet af en Renknogle.¹⁾

Hvis man ser paa, hvor disse Redskabstyper er kommet fra, da bemærker vi, at de fleste af dem, nemlig 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10

¹⁾ Af disse afbildede Stykker er 1, 2, 4—7, 9, 10, 12, 13, 15, 16—18, 20, 21, 23 og 24 fra Utorqait, 3, 8, 11, 14, 19 og 22 fra Qeqertarmiut.

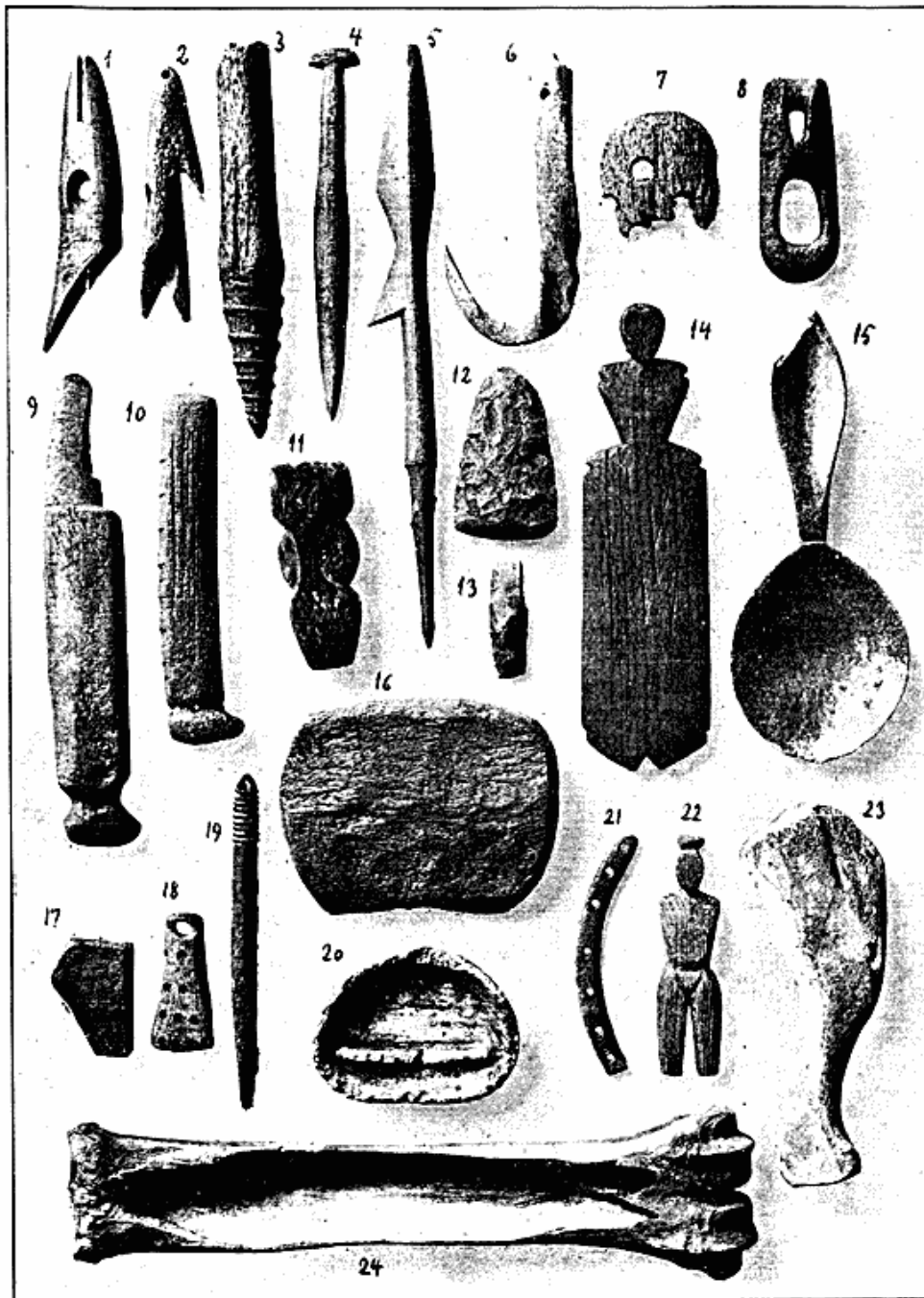

Fig. 2. Typer fra den gamle Kultur i Sukkertoppens Distrikt.
Halv Størrelse.

11, 12, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23 og 24, kender vi fra Inugsukfundet i Uperniviks Distrikt; og af disse har igen en Del, nemlig 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12 og 16, deres Rod i Thule-Kulturen i arktisk Amerika, medens andre, som 15 og 19, antagelig skyldes den middelalderlige

Nordbokultur deres Tilblivelse. Af de andre Stykker maa 17, Klokke-malmen stamme fra Nordboernes Bopladser, medens Skruen paa 3 antagelig ogsaa skyldes Nordboerne. 6, 13, 14 og 18 er eskimoiske Typer, der ikke kendes fra Inugsuk, men som viser, at vi dels er kommet sydligere, dels er kommet længere frem i Tiden. Medens der saaledes er kommet forskellige nye Typer til, er en Del af Inugsuk-Fundets ældste Typer forsvundet, saaledes Thule-Harpunspidserne (med aaben Skaftgrube) og Briksemaatterne af Barde. Hvis vi saaledes med faa Ord skal karakterisere den gamle Kultur her i det nordlige Sydgrønland, da maa vi sige, at den slutter sig meget nær til Inugfundet, men er noget yngre end dette; da dette maa antages at være fra 13.—14. Aarhundrede, maa disse Fund antages at stamme fra 15.—16. Aarhundrede, idet nogle af dem dog antagelig gaar tilbage til sidste Halvdel af det 14. Aarhundrede, den Tid, da Nordboernes Vesterbygd blev ødelagt af Eskimoerne.

I Middelalderens sidste Aarhundreder er denne Eskimobefolkning altsaa kommet nordfra her til Sukkertoppens Distrikt. At den er kommet nordfra ses dels af dens nære Slægtskab med den gamle Kultur i Nordgrønland (Inugsuk), dels af, at den endnu tildels har bevaret sit arktiske Præg her i subarktiske Egne: Vi finder endnu Hundekørsel (nu køres der ikke med Hunde Syd for Holsteinsborg Distrikt), Snehusbygning (Sneknive) og Isfangst paa Sæler. Men samtidig er Kajakfangsten blevet stærkere udviklet; og det er antagelig dette, der har betinget Eskimoernes stærke Fremrykning mod Syd i den sene Middelalder, den Fremrykning, der skulde blive skæbnesvanger for Nordbokolonierne. Gennem disse Fund ved vi nu nogenlunde, paa hvilket Kulturstadium disse Eskimoer stod.

Af de enkelte Fund skal endnu nævnes fra Utorqait et Brudstykke af en Hvalharpunspids og en ejendommelig Penis, udskaaret af Rentak og antagelig benyttet ved Dansefesterne; ved Qeqertarmuit fandtes Resterne af en Kvindes „Smykkeskrin“ med Indhold: En lille, stærkt opløst Træeske, hvori laa „vinget“ Naalehus, Sylinderholder, to smaa Skærebrædter, Kam, 4 Smykkeprene, et Hængesmykke, bestaaende af tre Kædeled, nogle Dyretænder og et Stykke Bjergkrystal.

(Summary se Side 197).

SUMMARY

Archaeological Investigations in Sukkertoppen District 1930.

By *Therkel Mathiassen, Ph. D.*

In the summer of 1930 excavations were made in Sukkertoppen District on the southern West coast of Greenland. Helge Larsen, M. A., served as assistant.

Excavations were made at three different places: Utorqait, on the mainland East of Kangâmiut; here is a large ruined Eskimo village with 24 house ruins; a few of them are of the long, rectangular houses from the 17th—18th century; but most of them are small, round houses, dug down into the ground and with a deeply sunk doorway; often two of these houses are built together with a common doorway. 15 ruins and 180 sq.m. of middens were excavated and 850 specimens found. On account of the sandy ground the things were often poorly preserved. At Igdlutalik just north of Kangâmiut 4 houses of the same old, small type were dug out, giving 65 specimens, and the neighbouring Umânat one of the large square houses was investigated, giving 200 specimens. On the island of Qeqertarmiut, close to the recent village Agpamiut, was excavated 260 sq.m. of a large old midden, having a thickness of 1½ m; here was found 1600 specimens, also many well preserved wooden objects, missing from the other places. Besides some graves were investigated, giving about 40 skeletons.

In addition to these excavations some reconnoitring trips were made to see other old sites; 22 localities with house ruins were visited; and at several of these the same small, round houses were found, undoubtedly a descendant of the whale bone house of the Thule culture. Near the head of Søndre Strømfjord some supposed Norge ruins were visited; they appeared to be Eskimo houses, however.

The round houses at Utorqait and Igdlutalik and the deeper layers in the Qeqertarmiut-midden produced the same kind of specimens and are probably contemporaneous. Some Specimens of this oldest culture in the district are seen on fig. 2. Most of the types are known from the Inugsuk find in Upernivik district, from 13.—14. century; this find is a continuation of the Thule culture influenced from the mediaeval Norse culture. This South Greenland culture has partly preserved its Arctic stamp (dog traction, ice hunting); it is however younger than Inugsuk, missing the oldest types of this find and on the contrary having added some new forms; also here we have church bell metal (Fig. 2.17) from the Norse settlements. The age of this old culture in Sukkertoppen districts is probably 15th—16th century.
